

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

שם השיעור: רש"ר הירש פרשן לדורו או פרשן לדורות (105)

שם המרצה: עמוס ספראי

- 5 1. משיצא עם ישראל לנדודיו הארוכים נדודים בזמנים שונים ונדודים בקרב עמים שונים, נתבשרה לו חובתו בפי ירמיהו הנביא:
- בְּנוּ בְּתִים וְשָׁבוּ וְנָטְעוּ גִּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן: קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנְשֵׁים וְתִלְדְנָה בָנִים וּבָנוֹת וְרַבּוּ שָׁם וְאֵל תִּמְעָטוּ: וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְּעֵדָה אֵל הַ כִּי בְשָׁלוֹמָה יִהְיֶה לְכֶם שְׁלוֹם: (ירמיהו כ"ט, ה-ז)
- 10 אותה דחיקת רגליים ואותה ההגבלה בדרך החיים אינן תנאי מהותי של הגלות, אלא חובה, עד כמה שאפשר להתאזרח במדינה שקבלה אותנו לגור בה, לדרוש לשלום ענייננו או שלא במופרד מטובתה של המדינה ... מברך אני את שווי הזכויות, כשראיתי, כי כובד הלחץ במידתו הגדושה היה דוחק את עם ישראל מתוך תחומי החיים, היה מקצץ באפשרותו לטפח את קנייני רוחו... עתיד שנועד כתכלית וקץ לגלות, עתיד מקווה, אך אין בכוחנו להגשימו למעשה בעצם ידינו (אגרות צפון, אגרת ט"ז עמוד רטז)
- 15 2. מה שכבודו חושב למצווה גדולה, הנני חושב לעבירה לא קטנה (ש"ת שמש מרפא, תשובת הרש"ר הירש לרב קלישר)
3. בדי הארון מסמלים את הייעוד ואת התפקיד: לשאת את הארון ואת תוכנו, בשעת הצורך, גם מעבר לגבולות מקום עמידתם הנוכחית, והמצוה שלעולם לא יסורו הבדים מן הארון קבעה מראש לכל הדורות את דבר האמת, שהתורה הזאת ותעודתה אינן תקועות באדמה, שעליה עמדו בשעתם הקודש והמקדש. נוכחותם התמידית של הבדים מעידה על כך, שתורת ה' אינה קשורה וזקוקה לשום מקום מיוחד, ודבר זה בולט בחריפות יתירה בניגוד שבין הארון לבין שאר כלי המקדש, ובייחוד השולחן והמנורה שאין להם בדים קבועים. מאליו עולה כאן הרעיון: שולחן ישראל ומנורת ישראל - מלוא חייו הגשמיים ופריחת חייו הרוחניים - קשורים באדמת ארץ הקודש; תורת ישראל - שאני. (רש"ר הירש על שמות כ"ה, יב)
- היחס למקדש בירושלים:**
- 20 4. ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה: (ויקרא כ"ו, א)
- כבר נאמר במקומות רבים בתורה שמותר לקיים את עבודת ה' רק בהר ציון ובירושלים. והואיל וגם השתחויה היא בגדר "עבודת ה'", גם היא מותרת רק בתוך מקדש ה' - או בחצר בית ה' המקיפה את המקדש. משום כך מותר להשתחוות על גבי רצפת האבנים במקדש ה'; ומותר להשתחוות גם בשאר כל המקומות - בתנאי שאין הם מרוצפים באבנים, והם יכולים אפוא להיחשב כעין חצר בית ה'. אכן כל העולם כולו איננו אלא בגדר חצרות בית ה', המקיפות את המקדש הבנוי בהר המוריה. והמשתחויה לה' בכל מקום שבעולם - מקצה השמים ועד קצה השמים - רואה את עצמו כעומד בחצר בית ה', המקיפה את המקדש. כנגד זה אסור להשתחוות לה' על גבי רצפת אבנים שמחוץ למקדש. שכן אותה רצפה איננה יכולה להיחשב כחלק של חצר בית ה', אלא היא תחרות לבית ה'; והמשתחויה שם לה' כבר בנה במה לעצמו, והרי הוא עובד שם את ה' - בלא קשר לציון ולירושלים. (רש"ר הירש, על אתר).
- 30 5. דומה, שמעולם עוד לא נאמרו דברים יפים כגון אלו בשבח עיר הקודש והמקדש. הם נשמעים כשיר הלל שנאמר לתפארת ירושלים. והם אופייניים לעצם תפיסתו של רש"ר הירש את מעמדה ומשמעותה של ירושלים. מקדש ה'
- 35

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

איננו פינת קודש, העומדת לעצמה ומשמעותית רק לעצמה, וקדושתה מתקיימת רק בין כתליה. אלא ירושלים היא מרכז העולם; היא קוראת לכל באי עולם להצטרף אליה ולהתקדש בקדושתה. וכשם שהשבת לא נועדה אלא לקדש את ימות החול, וישראל לא נבחרו אלא כדי להעלות את האנושות, כן לא נתקדשה ירושלים אלא כדי להאציל מקדושתה על כל יושבי תבל. עתידים הם לראות את עצמם כשוכנים בחצרות בית ה'; וכדרך שאדם פונה מן החצר אל הבית, כן עתידים הם לנהור אל הר בית ה' כדי ללמוד שם את דרכי ה' וללכת באורחותיו. 40
 (פירוש רבי שמשון רפאל הירש לתורה הרב מרדכי ברויאר מחניים, גיליון 4 (ב') תשנ"ג)

הקמת קהילה נפרדת:

6. וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֵּא אִתָּהּ וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתְּבֵה פִּי אֶתְךָ רְאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה: (בראשית ז', א)
 עד כה נאמרו הדברים בשם אלהים; סופר, שבואר העולם, שופטו ומחוקקו, הפריש אדם ובעלי חיים מתוך הכלל שהשחית את דרכו; הללו נידונו לחיים, שכן לא היו שותפים בהשחתת הכלל. צדיק. מי שפורק מעליו את עול המוסר, מי שמבזבז כוחות הקנויים לה', ועובר גבולות שנקבעו בידי ה', הרי זה רשע לפני ה' - כגנב זה, המלסטם את הבריות: אין אדם יכול להפקיע את עצמו מכל השפעות הזמן; רוח התקופה חודרת בכל, ובני הדור משפיעים זה על זה; אכן, לאו מילתא זוטרתא היא להיות צדיק בדור של רשעים. והנה, הקדוש ברוך הוא אומר זאת במידת שם הויה, והרי כאן רמז נוסף: נח נמצא כשר למטרות עתיד האנושות; מי שעומד בצדקו בדור כזה, אפשר להשתית עליו את עתיד העולם. (רש"ר הירש, על אתר) 50

7. וַיֹּאמְרוּ הֵבֶה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפְוֶץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ: (בראשית י"א, ד)
 ערכים גדולים וקיימים נוצרים רק בכוחות משותפים. אכן, הציבור הוא השלמה ליחיד; במה דברים אמורים? אם מעמד הציבור כלפי ה' איננו שונה ממעמד היחיד; אם גם רצון הציבור משועבד לה', אם כוחותיו המשותפים הם קודש לעבודת ה', ובכך הוא רואה את תפקידו היחיד: לעבוד את ה' בכוחות משותפים בשלמות גדולה יותר. אולם, כאן טמונה הסכנה. בסופו של דבר - היחיד יזכור בעצמו את מגבלותיו. לא כן הציבור. הן הציבור הוא חזק באמת. בנקל יציג את עצמו כמטרה עליונה, - כאילו אין ערך ליחיד אלא בציבור, כאילו תפקיד הציבור איננו להשלים את היחיד, אלא היחיד בטל בציבור. אם ציבור אומר: נפעיל את הכוחות הגנוזים בציבור, נתאחד כדי להציג את עצמנו; אם אין הציבור קורא "בשם השם", אלא אומר: "נעשה לנו שם"; אם היחיד נדרש להיות עבד לציבור, ולא לעבוד את ה'; אם הציבור מציג את עצמו כמטרה, ולא כאמצעי בלבד, - כי אז יאבד כל עתידה המוסרי של האנושות... 55
 כך נבין את המלים פן נפוצ. הם חששו, פן יחדלו להיות ציבור. אך מה בכך, אם תכלית הציבור היא לתמוך ביחידים! ואיך אפשר לחשוש לכך, אם הציבור רק מגשים את מטרות המוסר בדרגה נעלה יותר! אם הציבור מתאים ליעודו - אפילו יש בו מיליונים - אין צורך בקשר מלאכותי ביניהם; תודעת היחידים היא הקשר, ונקודת האיחוד הוא ה'. אולם, אם הציבור לא נוצר למען היחיד, אלא להיפך, אם הוא אומר "נעשה לנו שם", הרי מובן, שיש צורך בכפייה - או בפיתוי מלאכותי - כדי להביא את היחידים לידי כניעה והתמסרות. (רש"ר הירש, על אתר) 60
 8. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאָךְ: (בראשית יב, א)
 "לך לך": לך לעצמך בבדידות!... הוה אומר כאן: לך לעצמך, בדרכך שלך; לך בדרך, שתבודד אותך מארצך וממולדתך ומבית אביך, מכל הקשרים שהיו לך עד כה. 65

והנה אמת, שומה על הציבור לייצג ערכים נעלים; ומתוך הנחה זו גם היהדות מייחסת חשיבות לכלל ואוסרת לפרוש מן הציבור. אולם, בראשית היהדות נאמר: "לך לך", לך לעצמך, והרי זה ערך נעלה עוד יותר. אין איש רשאי לומר: אני 70

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

75

צדיק וישר בהתאם לאופנה. כל אדם אחראי על עצמו כלפי ה'. אם יש צורך בדבר, ושיטת הרוב איננה אמת, - עבוד את ה' לבדך! הנה זו ההכרה שנדרשה מאברהם כנקודת מוצא לייעודו וייעוד עמו. איך יכולנו להתקיים ואיך נוכל להתקיים, - אלמלא ירשנו מאברהם אבינו את אומץ הלב להיות במיעוט (רש"ר הירש, על אתר)

80

9. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֵלֹאֵו יְדַכְּם הַיּוֹם לֵה' כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבָאֲחָיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה: (שמות ל"ב, כט) עשו עצמכם ל"קנאים" ולבאי הכוח של תורת ה'. לשם כך אין אתם זקוקים למינוי מיוחד, לקריאה מיוחדת. במקום שהתורה מתחללת בקרב העם, נקרא כל אדם להיות בא כוח התורה ומושיעה. החובה והאחריות המוטלת על כל אדם - הנה זה כתב המינוי שלו. ככל שתיעדר ממעשהו גושפנקה של מעשה רשמי, הנעשה מכוחה של משרה ומכוחו של מינוי, - כן ירבו משמעותו ויעילותו של מעשה ההצלה, וכן יעמיק רושם המעשה על כולם ויורה להם, איזו הרוח שתמלא את ליבם: (רש"ר הירש, על אתר)

85

כי איש בבנו ובאחיו. רק מי שמקנא לתורה בחוג האנשים הקרובים אליו ביותר - רק הוא יקום למלחמה עם כלל הציבור למען התורה. רק על מעשים שאדם לא יסלח לבנו ולקרוביו - יוכל להיאבק עם אחרים: על - ידי שלא תחוסו על שאירי בשרכם, לא תצטרכו לחשוש מפני מאבק ציבורי: אל תצפו למינוי מאת ה'; אכן ה' יתן ברכה והצלחה למעשה ידיכם, וקנאתכם למען ה', שקמתם לקנא אותה על - פי קריאת ליבכם פנימה, תניב פרי מבורך. (רש"ר הירש, על אתר)

90

10. וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאֶסֶף רְאִשֵׁי עַם יִחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל: (דברים פרק לג פסוק ה) בהתאסף וגו'. כאשר התאספו ראשי העם אל התורה, כבר התאחדו על ידי כך שבטי ישראל. התורה מהווה את הקשר היחיד המאחד את שבטי ישראל. כאשר כל מנהיגי העם מצטרפים לתורה ומשתעבדים לה, הרי איחוד העם עם התורה הוא גם הקשר המאחד את בני העם; וכשכולם נוטלים חלק בנכס הלאומי העליון, כל אחד מהם זוכה גם למעמד שווה באומה. (רש"ר הירש, על אתר)

הרב הירש לדורות:

95

11. ויגדלו וגו'. בשום מקום לא נמנעו חכמינו מלגלות חולשות ושגיאות, קטנות כגדולות, במעשי אבותינו הגדולים; ודוקא על - ידי כך הגדילו תורה, והאדירו את לקחה לדורות. אף כאן, הערה אחת שלהם מרמזת לנו, כי הניגוד העמוק שבין נכדי אברהם מקורו העיקרי היה - לא רק בתכונותיהם - אלא גם בחינוכם הלקוי (בראשית רבה סג, יד). כל עוד היו קטנים, לא שמו לב להבדלי נטיותיהם הנסתרות (ע' פסוק כד), תורה אחת וחינוך אחד העניקו לשניהם, ושכחו כלל גדול בחינוך: "חנך לנער על פי דרכו" וגו' (משלי כב, ו). יש לכוון את החניך בהתאם לדרכו המיוחדת לו בעתיד, ההולמת את התכונות והנטיות הרדומות בעמקי נפשו, וכך לחנך אותו לקראת המטרה הטהורה, האנושית והיהודית כאחת. התפקיד היהודי הגדול אחד ויחיד בעיקרו, אך דרכי הגשמתו רבות ורבגווניות, כריבוי תכונות האדם, וכרבגווניות דרכי חייהם. (רש"ר הירש על בראשית כ"ה, כז)

100

12. חנוך לנער על פי דרכו... המחנך שרוצה לגלות את נשמת התלמיד הטמונה והגנוזה בו, לגדלה ולהבעירה שתבער באש של מעלה למרום וקדוש, וכלו אף כחי גופו בקדושה יתגדלו ולתורת ד' ישתוקקו, מוכרח הוא להרכין את עצמו אל התלמיד המתחנך על ידו, ולחדור אל תוך קטנותו ונמיכותו, עד אשר יגיע אל ניצוץ נשמתו הגוזה אף נעלמה ולהוציאה, ולהצמיחה ולגדלה. וכיון שכן, לא בכל הנערים שוה הוא החנוך, תלוי הוא בכל נער ונער כפי טבעו, דעתו,

105

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

מדותיו וכו', ואותם על המחנך להכיר.... ולא מה שיצוה ויחנך לזה יצוה ויחנך לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע, רצון, מדות וכו'. וזה רמז לנו שלמה המלך חנוך לנער ע"פ דרכו, על פי דרכו של כל אחד ואחד. (ר' קלונימוס שפירא, חובת התלמידים, מבוא)

110

13. נכון שהרב שמשון רפאל הירש אמר פירוש דומה לזה – אך מלבד שאין חובה לקבל את פירושו, אתה אינך הרב שמשון רפאל הירש! מה שמותר לו לומר, לא בהכרח מותר לך לומר. הרב הירש היה גאון וקדוש, מלא יראת שמים, וכל הפירוש שלו על התורה מלא חרדת קודש עצומה מפני גדולי התנ"ך. אלא מדי פעם, יש אצלו איזה פירור של ביקורת. לו מותר. לנו אסור.

115

יש תנאים להבעת ביקורת. כדי להביע ביקורת על כל אדם, קל וחומר על גדולי עולם, צריך להיות טהור וקדוש, בעל יראת שמים ובלי נגיעות. לפעמים אדם מכניס בפירוש את הרהורי לבו. אדם שאינו טהור מכניס את מה שיש לו בראש בראשם של אחרים. רק אדם טהור כמו הרב הירש, המביע ביקורת, יש לו סיבות. כאמור, אין חייבים לקבל, אך זהו פירושו של אדם קדוש. (מתוך מאמרו של הרב אבינר, "הם אינם בני אדם כמונו" מקור ראשון מוסף שבת, פרשת בלק תשע"ב)

120

14. להעלת נר. לשון זה של הדלקת נר אינו במקרא אלא לגבי עבודת המנורה, והוא מדוקדק, שכן מצוה להדליק את הפתיל עד "שתהא שלהבת עולה מאליה" (שבת כא ע"א). הוזה אומר: תפקיד מלמד - התורה הוא לעשות את עצמו מיותר! אל יעמיד ה"כהן" את ה"הדיוט" במצב של תלות תמידית ממנו. מכאן גם אזהרה למורים ולתלמידים שישוהו אלה אצל אלה בסבלנות ובאורך – רוח (רש"ר הירש על שמות כ"ז, כ)

125

15. באותה שעה פנה העם אל משה לשלוח אנשים לפניו, ש"יחפרו - לנו את - הארץ"; כביכול, יעלו את הארץ מן המעמקים האפלים של ההסתר ואי - הידיעה לאור הבהיר של הידיעה וההכרה (רש"ר הירש על במדבר י"ג, א)

16. נמצא שהציצית היא גם "גדיל" וגם "ענף", הוזה אומר: אחרי שקשר את החוטים לכנף הבגד, הרי הוא לוקח אחד משמונת החוטים וכורך אותו פעמים אחדות מסביב לשאר החוטים ועל ידי כך נעשים החוטים לחבל הדוק בבחינת "גדיל", והנשאר מן החוטים - אחרי שהשלים את הכריכות - תלוי בחופשיות בבחינת "ענף". היחס ההולם הוא 3*1 גדיל ו - 2*3 ענף: "נויי תכלת שלישי גדיל ושני שלישי ענף" (מנחות לו ע"א). (רש"ר הירש על במדבר ט"ו, לח)

135